

Ezalatt a német seregek egyre messzibb törnek előre Oroszország belsejébe, miről folyóiratunk más helyén emlékezik meg. Göbbels miniszter az oroszok küzdelmét és magatartását teljes elálatiasodásukkal magyarázza, mely — úgymond — képtelenné teszi szellemüket a német nemzeti szocialista álláspont megértésére. Ezalatt a német szervezés nagy gonddal foglalozik Ukrajna terméskilátásaival s a német közlemények kedvező híreket hoznak.

GOGOLÁK LAJOS

KUTHY LAJOS A MAGYAR JELLEMÉRŐL

SZÁZ ÉVVEL EZELEŐTT, 1841 december 4-én hagyta el a sajtót egy ragyogó tehetségű novellairó politikai irata: a „Polgári szózat kelet népéhez, 1841.“ Az év a nemzeti reform belső érése szempontjából rendkívül jelentős és mozgalmas volt. 1841 január 2-án jelenik meg először a Pesti Hírlap, a börtönéből szabadult Kossuth Lajos nevét hordozván szét az országban. A szerkesztő a nemzeti haladás szolgálatába állítja tömegeket mozgató tollát, a reform atyja, Széchenyi István azonban aggódni kezd a túlzó, szenvedélyes s szerinte izgató hang miatt s rossz sejtelmek töltik el a békés haladás lehetősége iránt. Ezért írja meg a „Kelet Népe“-t, mely június 23-án kerül a közönség elé. Ebben Kossuthnak „modorát és taktikáját“ hibáztatja, azt, hogy „a szívhez szól, ahelyett, hogy az észhez szólna“. Kossuth udvariasan felel s a jelentős szóváltás egész kis publicisztikai irodalmat hív életre, melyben a kor legjobbjai, Eötvös, Deák és Vörösmarty is hallatják szavukat.

A szív és ész ellentéte nem magyarázza meg teljesen a két nagy magyar férfiú politikai felfogásának különbségét, melyet különben annyit fejtegettek már arra hivatottabb tollak s melyre mi itt bővebben nem is térünk ki. Mégis, mint egyszerű és könnyen érthető formulát, ezt kapta fel a kor és az utókor. Ne csodálkozzunk tehát, ha Kuthy Lajos könyvének első fejezete szintén a szív és ész különbségeit és az államéletre gyakorolt hatásukat tárgyalja. Az érmelléki református pap fia ekkor már túl volt az első irodalmi sikereken. Az Athenaeum halhatatlan triászának tetszése kísérte be az irodalom kapuján. Beszéleyeit busásan fizették a kiadók. A közönség pedig egy csapásra kegyeibe fogadta a dús képzeletű költőt s a csodált Jósika mellé emelte. A kellemes megjelenésű és hajlékony modorú ifjú a főváros legmagasabb köreiben is otthonos. Mint József nádor estélyeinek hívott vendégét, Batthyány Lajos gróf, a későbbi miniszterelnök magántitkárává fogadja. Talán ez az állása serkentette a becsvágyó Kuthyt, ki — mint Mikszáth megjegyzi — szeretett mindig a kirakatban lenni, hogy a publicisztikai pályán is keresse a sikert.

A könyv címe sokat ígér: „Polgári szózat kelet népéhez“, az ajánlás Batthyány Lajost magasztalja, mint a polgári erény és nagyság egyik képviselőjét; az elég terjedelmes mű mégsem keltett nagyobb figyelmet. Egészben véve inkább a túlfűtött becsvágy gyümölcse, mint az érett megfontoltságé. Kuthyból ugyan nem hiányoztak a politikai élet tapasztalatai: az 1836—39. országgyűlésen mint az egyik bihari követ kísérlője vesz részt. Kossuth oldalán tevékenykedik s börtönt szenved miatta. Éles szeme ezer apró részletet és vonást meglát s áttekinti a közéletet. Dús költői képzelőereje azonban előbb jár, gyorsan hevenyészí a képeket, kevervén igazat hamissal, helyes meglátást félig átgondolttal.

Alapelve, hogy t. i. „a statuséletet csak az ész teheti állandóan boldoggá“, Széchenyi oldalára állítja őt a nagy vitában. Elvét történeti példákkal igyekszik bizonyítani s rövid vázlatokban adja Egyiptom, Spanyolhon, Anglia, Lengyelország és Róma történetét. A tanulságot ekként vonja le: „íme, uraim! ó s újvilágot bejártuk. Kor, égöv s országformák különsegeivel búvárkodánk. Az ész politikáját mindenütt állandó fény és erőben láttuk öltözni, a gerjedelmeké mindütt múltó csillámot, vagy véres gyászt viselt. Alkotmányos ügyben örök axióma: virtuti semper praevallet sapientia.“ E hosszas kitérés után kezdi megvizsgálni, hogy „a magyar nemzeti életben melyik „elem gyakorolt túlnyomóságot, országszerkezete- s történeteiből ítélve?“ Az eredmény s tanulság egy percig sem lehetett kétséges: a nálunk mindig uralkodó érzelmi politika mindig is rosszat szült. Végre száz oldalnyi történeti fejtegetés után újdonsült közírónk rátér annak taglalására, hogy „minő helyzetben talált bennünket az újkor, s jelesen az 1841. év polgári álladalom, anyagi élet s nemzeti jellem és műveltség tekintetében?“ A nemzeti jellem megismerését igen fontosnak tartja, mert ehhez kell majd a követendő reformot is mérni. De hogy „mit és miképpen kell tehát jelenleg a belső napi helyzet, reformunk foka, nemzeti jellem s külviszonyokhoz képest tenni“, arra még a könyv 217. lapján is csak annyit felel, hogy erre vonatkozó szerény nézeteit majd egy újabb kötetből lesz szerencséje a közönség elé bocsátani.

Széchenyiről, mint a nemzet első publicistájáról, kind; „kertészkezeben“ nemzetünk, e „nedvteljes keleti ág“, „millió reményben virágozik“, igen magasztalóan emlékszik meg. Viszont a nagy vitának, melyhez pedig hozzászólni akart, alig szentel néhány lapot. Itt is szinte csak annyit állapít meg, hogy Széchenyi irata máris jó hatással van a Pesti Hírlap stílusára. Egyébként nem osztja Széchenyi nézetét, mintha a Pesti Hírlap izgató hatásra lenne képes.

Kuthy könyve minden kirívó hibája ellenére is megérdemli az elolvasására fordított fáradságot, mert előadását át meg átszövik a magyar nemzeti jellemre vonatkozó magvas fejtegetések. Előlegezve elmondhatjuk, hogy a korban, de egészen Rónay Jácint „Jellemismé“-jéig senkinél sem találjuk meg a nemzeti jelion ilyen alapos rajzát. Rónayt, mint a lélektan tanárát, tudományának, a tapasztalati lélektanok módszere csábítja el arra, hogy a fontosabb európai nemzetek és a magyar nép jellemét tanulmányozza.¹ Kuthyt egészen más meggondolások vezetik el a nemzeti jellemhez. Ő Montesquieu-ból indul ki. A korban még mindig oly sokat idézett és csodált író szerint ugyanis a jó törvényeknek „annyira a nép leikéhez, melynek javára írvák, kell alkalmaztatniok, hogy vakesetül vehető, ha egy nemzet törvénykönyve idegenre illik“. Vagyis ez annyit jelent, hogy arra a kérdésre, milyen legyen a követendő reform, csakis a nemzeti jellem alapos tanulmányozása után adhatunk helyes és érvényes feleletet. Ez a „Polgári szózat“ második, az előbb vázoltnál sokkal értékesebb alapgondolata s ez az, mely szemünkben a művet száz év múltán is olyan becsessé teszi. Ezért tartottuk érdemesnek arra, hogy a tavalyi Széchenyi-év fényéből egy sugár reá is hulljon s a bús feledékenység homályát sárgult lapjairól egy pillanatra elűzze. Hiszen soraiból annyiszor látjuk majd a legnagyobb magyar termékeny és nemzetébresztő gondolatait elővillanni. Példája ez a könyv is annak, mennyire áthatotta tíz év alatt ennek a nagy embernek szelleme az egész magyar vezető réteget.

„A jellemismerethez több oldalú búvárlat kívántatik. Véralkat, fő- és szív működés, életviszonyok, éghajlat, tápszerek, nevelés, történetek

¹V. ö. Némedi Lajos: „Milyen a magyar?“ Magyar Szemle 1941, XL. 104.

mindannyi idomító kéz népcharacter körül.“ Így vet számot Kuthy a kutatás módszerével. Ha azonban ezek a tényezők csak idomító, alakító befolyást gyakorolnak, úgy bizonyos, hogy minden néppel vele születnek bizonyos tulajdonságok. Ezek alkotják a nép ősjellemét. Szerzőnk három fővonást lát nemzetünk ősjellemében kitűnni. „Első bizonyos költői ábránd, második izgága, akadémikus, ingerlékeny hajlam, harmadik mértéktelen önzés.“ Látjuk azonnal, hogy Kuthy nem a hagyományos nemzet- vagy öndicsérgetők fajtájához tartozik. Saját szavai szerint azt, amit mond, „közügyünk iránti meleg, de józan részvétből“ terjeszti elő. S bár véleménye itt-ott őszintén jelenüt meg, nem célja „sem őseink homloksugarit lefűni, sem népnek hízelegve, igazgatást bántva közkedélyt izgatni“. De Kuthy nem késik az őstulajdonságok részletesebb kifejtésével: „elsőt keleti sajtáságnak hiszem, második az előharcok ragálya, s az utolsó egyetemes természeti ősmag, mely elemi harcoktól a cseppvízben egymást faldosó férgekig, mindenben bélyegzi magát, s mely minden természeti állapotú nemzetek történetét vezeti. Amaz ábránd remény és emlékezet, vagyis messze tárgyak közt örök magasztaltsággal eszményiesíté a napi szakmányt; s ebből munkátlan élet, segélyesetre sóvárgás, pillanati lobbal szaggatott hanyagság származék. De szülé egyszersmind a honvágy s nemzeti érzés rögzött eszméjét. Szülé a tehermentségi törekvést, azaz független szabadság szellemét, s szülé a lelkesülés egyes korszaki tényeit s ezek — mint rekedező nedvű beteg gyökér kihajtásai — megóvák az egykori élet csiráit. Az ingerlékenység ingatag, állhatatlan kedélyt képeze, idegenharc s honi pártosság kül- s belseibeit okozá. De egyszersmind bátor, vállalkozó jellem s jogvédő élénkség anyja lön, ki megőrzé idegen elemek közti feloszlástól. Az önzés egyoldalú polgárszerkezetet s vele nagysági lehetlenséget szült. De egyszersmind éles figyelmet s makacs politikát, mely az alapjogokat oly rendkívüli viszály s változat századain életben tartá. Gazdag három elem népcharacterben, ha számító ész nemes irányra kormányozta volna! De hibázék a nyugodt értelmi súly s így meghoztak jó, rossz gyümölcsöket: ezekben positiv veszélyeket érelve, amazokban negatív magvát rejtve szebb jövőnek.“

Kuthy nyelve és kifejezésmódja bizonyára meglepik a mai olvasót: eltekintve a százesztendősi portól, mely a sorokat takarja, különös szóösszetételek és jelzők nehezítik első pillanatra a megértést. Kuthy stílusa már a kortársak kritikáját is magára vonta, Petőfi egyenesen botrányosnak tartotta. Az volt a véleménye, hogy az egyszerűség a fő az írásban s hogy „az az egyszerűség, mely vissza tudta adni Shakespeare legnagyobb gondolatait, legragyogóbb költői képeit, bizony Kuthyét vagy bárkiét is vissza tudja adni“. Távol álljon tőlünk, hogy Petőfi jogos bírálatával szembe akarjunk szállni, mégis arra kérjük az olvasót, ne ijedjen meg a különös szavaktól s kétszeri elolvasással is keresse mögöttük az értelmet. Mert Kuthy mondatai magvasak, dús képzeletű képei sokatmondók s bár nyelve nem ment a dagályosságtól, magyaros és költői szárnyalásra képes.

Az ősi jellemnek fény- és árnyoldalai vannak. Ragyogó tulajdonságok a vitézség, szabadságszeretet, hazaszeretet, vállalkozó jellem s fontos tulajdon a jogok makacs védelme is. Az érem másik oldala: a munkátlan életre való hajlam, a szalmaláng, a pártosság s a jogok egyenlőtlen elosztásába (nemesség, jobbágyság) való belenyugvás. Tételének hitelt szerzendő, végigvezet bennünket most írónk a magyar történelem századain. „Vigyük emlékünket az ősz Ázsiába, hadd költözzék ki amaz iguri egészséges fajjal s kísérje le mai napig kaland- és veszélyteljes életét. De míg bú- és örömfogult lelkünk annyi idők színvegyületében ezerféle történeti képek közt tévedez: ítéleti szemlének ismerje fel az ecset egységét. Lálandjuk: mi-képpen a főjellemvonások, mint mindig, ma is ugyanazok. Csak fürkész-

nünk kell, hogy művelődés vagy viszonyok miatt melyik korban minő irányt s színezetet vettek...

Már az Ázsiából történt kiköltözés eszméjét is a költői kedély s ingerültség jelének tartja. Nem hiszi el ugyanis, hogy — mint egyesek állítják — valamely erősebb mongol nép üzte volna ki az őshazából a magyarokat. A magyar őstörténet, a kor kedves tárgya, hosszas fejtegetésekre ragadja Kuthyt. Az ősi keleti sajtáság, a költői ábránd az állhatatlan, nyugtalan életben s kalandszenvedélyben gyakorolta magát. Az örökös harcok, a „durva, de merész lelkesedés s a vad magasztaltság —annyi salak közt — megtenné az élet legnemesebb ércét, az arany szabadságot... A harcok „korlátlan, üldöző, vérszomjas mániát.. fejtettek ki, de ez volt a puhulás, a feslettség ellenszere is: „gyakorlatban tartá az erőket, csüggetlenséghez szoktatá s szerze vitézséget... „Az önzés nemtelen irányt vön ez előszakban, de a rablást, tékozlást, áldomásokat menti a durva kor általános szelleme“. A magyar őskor egyszóval hasonlít a „csintalan genie ifjú kalandjaihoz, ki egy városban merész, korlátlan szenveit nyak-főre könnyelműleg űzi s midőn kipusztultan merülve, de sorsteremtő erőben burleszk színhelyét elhagyja: lángesze egyetlen gyümölcsűl azon érzetet viszi, miként minden-napi lélek, hason viszályokba beleveszett volna...

A honfoglalás kora öröme és bámulatra ragadhat minden magyart. „Non tudnék írók közé tartozni, vallja Kuthy, kik történetünket lerívó cifraságokkal babává öltöztetik, hogy pitykéktől ne lássuk hibáit: de a hét vezér tíz évi dolga világbüszkeségünk lehet.. ... A máramarosi Kárpátok vad hasábjai között betóduló magyarság „költői lelkesedéssel kikiáltja örökségi jogát, mit egy pusztá hírből ismert néhai rokon, néhai birtokához formált... Az eredmény megmutatá, mire képes a magyar népjellem, ha szabályoztalak. „Amaz ősi ábránd mint biztató remény mutatá a felpompázott jövőt s vezérszellemül járt a közlélek előtt. Az ingerlékenység hős buzdulat alakjában ragadá nyomain a honért fogott fegyvert... Az önzés, hódolt tartományokkal telék be s telhetlen mellékkapkodással nem veszélyezé az általános irányt... Sajnos „a szeri alkotmány felette el lön tévesztve... mert az ország nagy részét az Árpád nemzetség tulajdonába adta, viszont a leigázott népeket minden jogból kizárta s így ellenségekké tette. A viszályáhitó ázsiai ingerültség hamarosan ismét „kóborhadakban kergeté élvét.: megkezdődött a kalandozások kora, „az örök szablyaper.. a német császárokkal.

A Géza kora olyan mint a mai: egyszerre sok feladat tornyosul a nemzet elé, egyszerre sok mindenről kell lemondania. Ezért is lázad fel a nép Szent István ellen. A zendülések elfojtása a népjellemet megváltoztató, „aljasodást hozva a vadság eddigi genialis kitöréseire... Az ingerlékenység most a királyi hatalom félelmében „a titkos ármány, áskálódás, harag és bosszú setét útjait kérésé... Az önzés orzás, tolvajság fattyú szellemében kezdte tenyészni...“ Az első királyok törvényei bizonyítják e változást. „A költői szellem most hitkórság rohamába sodrá a nép gerjedelmeit, majd elégületlen Vazul dühéhez lelkesült; költve teremtve egyfelől kedvezőbb jövők munkátlán gyáva reményét, más részről a független múltak üres vágyait, mik a nemzet lelkébe ezerízigen átszármaztak...

Az Árpádkor magyarja általában „rongáló szélpontok közt.. hánykódik az indulatok irányítása mellett. Az Árpádház kihaltával pedig megint csak „újabb örvényei nyíltak az indulatoknak s egy észvesztett zavarban hágott tetőpontra a főj ellemvonások harcversenye... Ólalkodó ármány, merész erőszak s gyáva önfeledés szerepeit játszó az ingerlékenység... Jobbágyzsamoklat, bérszövetség s ragadozás szerepét vitte az önzés ... s a költői ábránd hiú csalképekkel százfélét kapta a közakaratot... A „vér s érzékek

bélyegeit ismerjük“ fel abban a korban, mely Mátyás múltó dicsősége után Mohácshoz vitte a nemzetet. „A XVI. század harmadik tize erő- és népfogyottan vette át Magyarhonunkat. Az atelcuzi genie, ki erőtára volt önszilajkodásinak, rongálva, hibavénülten, korcsulás küszöbén álla már. Az értelem jobb szelleme mégsem bírt költeni számítást s akarategységet.“ Jön a kettős királyválasztás, a török... A Habsburg-századokkal röviden végez Kuthy. Hihetőleg, mert nem írhatná meg, ami szívéen fekszik. „Eleget tanulánk a múlt idők boncából“, jegyzi meg. A kor nagyon is új, sebei napjainkig égnek s így minden karcolat izgatná azokat: ezen kor igen tanulságos lenne, de érettebb közszellem kellene boncolásához a mainál.

Ezek után tér át Kuthy egyik legfontosabb fejezetére: hogyan nyilatkoznak az ősi jellemvonások, melyeknek sorsát a történelem viharaiában bemutatta, a jelen küzdelmeiben? Csak azokat a vonásokat kívánja kiemelni, melyek a mai helyzet kialakításában vezérszerepet vittek s „melyeknek természetéhez kell alkalmazni — ha sikert akarunk — minden haladási modort és lelket“. Épp ezért figyelmeztet is mindenkit, ne éljen vissza könyvével. Ha iratának az lenne célja, ő is tudna sok nemzeténél becsesebb gyöngyöket történetünkéből és jellemrajzunkból kiemelni. „De itt egy gyógyuló betegről van szó, kinek elnőtt baját nyomozni s kinek jelenleg nem érdemeit dicsérni, hanem javulásához kútföket keresni vállalkozánk.“

Hazánk természeti körülményei kedvezőek, kezdi el írónk,“s egészséges, csontos népfajt fejlesztettek ki. A fűszeres ételek, az illatos borok s a rossz nevelés azonban az eredeti szangvinikus alkatot egészen a veszélyességig kifejlesztették. De a történeti sors sem tisztíthatá meg az ősjellemet. A szomszédoktól nem jött jó hatás. „A tespedő török dögletes szellemben temeté egymásra századait, a lengyel mélyebben saját szövevényeibe volt igazva, mintsem irányköltő emelkedésig vihette volna dolgait, Osztria pedig elzárt minden utat, de viszonyát idegenebbnek is hívé nemzetünk, mintsem önjellemére hatni engedje.“ Belügye örök kedvetlenséggel töltötte el a magyart. „Az értékmerültség minden korát mint sötét démon üldözte.“ Politikai fejlődésében csalatkozni volt kénytelen, azért el is ment kedve minden országgyűlési alkutól. „Innen vélem makacs konokságát eredni, miképpen a kor parancsa előtt soká fület zárt. Talán nem „háza rossz voltát vonakodék átlátni“ nagy publicistánk (Széchenyi) hite szerint, alkotványi újításnál: hanem félt, hogy jobb lak helyett az is kijátszatik kezéből, mi annyi ármány közt birtokában maradt. (Mily pompás megfigyelések a magyar politika jelleméről a Habsburg-századok alatt! De hallgassuk tovább!) Alkotmányos, anyagi és szellemélete örökké ostromolaték. Ebből nyerte s tartá fenn rugékonyságát, mely engedély s ellenszegült, dac és hódolat, szolgagörbedés s úrparancs, honszeretet s pártütés szélsőségeiben hánykódék: ebből nyerte mondom csodás rugékonyságát, bizonyos ellentöröszenvet képezve, mely csak azért sem tön valamit, mert javaltaték. De ez őrangyalává lön megtörhetetlen eredetiségének...“

Miként nyilvánulnak egyenként az ősi jellemvonások ma? „A költői ábránd — melynek nemzeti életünk körül a frigiditási ködfény őrszerepét kelle vinnie — az idők egymástváltó terheiben szenvedőleg állt. Oly tömött borút, minő a közügyön öröklött, átvilágítani nem bíra. A jelennek mindég csak félvendége maradt s benne korcs kinövésekben mutatkozék mindenható neve. Különben tisztultabb szellemét mindig a jövőn ragyogtatá s egy gazdag nemzeti remény alakjában szárnyalt előre... A nemzeti kedély évtizedenkint törni, hanyatlani kezdett... Ha életkérdés jött, mulékony lobbort vete olykor, de, mivel egy percnyi tűz az akadályt átégetni nem tudá, nyugodni tért önhamvaiba. ... Ha egy s másban nagy nehezen tetterőt s vele sikert fejtett ki, ha a törököt kiveré, ha belvetélytársak vagy paraszt

zendület viszálytól menekült, ha közélte ügyében nagy kinnal némi törvényeket vívott ki: rögtön pihenni ült. Törvényeit sem törekvék életbe, gyakorlatba venni. Vagyis a költői ábránd a kedvezőtlen időkben csak bal természetét fejté ki s főleg a szalmalángban s „a képzelősködő elfogultságban“, a gyakorlatiasság hiányában nyilvánult meg. „Hány tervezet merül feledésbe, mit éledésekor helyeslő harsány üdvözlött? Hány üdvös határozat vész hatósági jegyzőkönyvek holt betűiben? Hány vállalat dől tenkre a pártfogás csökkenése miatt?... Oh nem, nem lehet tagadnunk, hogy az ingatag, mohónkapó s kitartatlan tűz mélyen a közielek sajátja s hogy múltunk sorsára juttatandja jövőnket is, ha a reformszer ez iránt kellő figyelemmel nem leend.“

A költői hajlam hibás hajtása a gyakorlatias szellemet kizárja a közből: „Nemzetünk előbb pompázék, mint szükségít ellátá, elébb költ, mint gazdaságot szerezne. Múzeum már van, de polytechnicum nincs. A Ludovicaea régen áll, de községváltási alaptókékról szó sem volt. Erkölcs-, egészség- s élelemügyi policia feledvék, de színházra adóztunk s abban is a cifra estvéket keressük... Több hatóság börtönöket épített már, de népiskolákat nem. Sőt iralmunk maga terjedtebben látszik foglalkozni fenyítő rendszerrel, mint köznevelési eszmékkel.“

„E költői jellemvonás magányélet sajátjaiban is elárulja magát. A könnyelműség, túlterjeszkedés, jogbitorlások mind ennek fattyúnövési; s a szegénységünk okai közt foglalt restség és pompakór ebből ágaznak... Mindenik kör a fentebbi után kapaszkodik s az utánzási kiadásoknak vége hossza nincs... A városi élet, lakás, öltözet, étkezés, élvek költségeiben egymás rovására vetélkedik mindenki...“ (A fényűző életmód tekintetében azonban a szigorú erkölcsbíró is el lehetne marasztalni, ki író létére abban az időben öt pompával berendezett szobából álló lakást tartott s előszobájában cifra huszár, harisnyás komornyik ácsorgott! Bezzeg nem is volt soha nyugta a hitelezők miatt!) „A túlmagyarozott szabadság, ünnep és lakomaszenv, vadászó- s pipaélet, végfillérig áldozó vendégszeretet stb. mind ezen hajlam kiforrásai. Az ősködő betegség, családnagyokon függő emlékezet, a túlbecsült múltak előszerelnie s jövőnk aranyból öntött képei, az elégületlen, visszasíró s panaszdús népdalok, az eszményi jobblétre epedő — s többnyire gazdagság és kítűnés philosophiájában vágytelve költött — népregék, az elbűvölt kincsek vakhite és sóvárgó éhe, aranyörző lidércek meséi stb. stb., mikben más népeknél miénk gazdagabb: csalhatatlan jelei az Ázsiából eredt költői ábrándnak.“ Kuthy igen erős kritikát gyakorol a reformkor társadalmi osztályai, de különösen a fő- és köznemesség élete fölött s meg kell adni, hogy sokszor egészen a veséig lát éles szeme.

A nemzeti ősjellem másik két alkotóeleme, az ingerlékenység és az önzés is termettek rossz gyümölcsöket a jelenben. „Az egyetnemértés mint gyilkos tör vérezi át minden századunkat.“ A vérrokonok közt is örökös a civódás. A legtöbb bűneset nálunk „vérhévi kitérés“. A nép ünnepesein gyakori a bicskázás, botozás, de nem sokkal jobb a helyzet a megyei választásokon sem. Az országgyűléseken s a sajtóban örökös az éles polémia, a metsző gúny, személyeskedés és gyűlölködő támadás.

Emelkedett erkölcs és műveltség birtokában a nemzet képes lett volna viszonyai által is kifejtett rossz tulajdonait ellensúlyozni, de ezek nélkül csak görnyedt súlyuk alatt. „A század így találta rongált hazánkat. Míg a külföld megérlelvén az értelem lelkét, hatalmasan emelte fejét önvállain: addig nemzetünk indulatgörcsökben zsugorodék összébb.“ Az 1823. esztendő azonban mégis meghozta a nemzeti ébredést s azóta a magyar is. a haladás útjára lépett s büszke önérzéssel kiált a világhoz: „Igen, európaiak, nézzétek! az etelközi genie vétkeiben nem koresult tenkre, csak

sínlett nyomor, küzdés, üldözet gyáva homályában. íme mint egy ünnepi fő és szív, ki iskolák, körtelen pálya s önbűn börtönében nem tudva, nem ismerve tanítá magát, egyszerre fellép és meggyújtja lángeszét a köznapiak felett. S ennek a feltámadásnak harangját gróf Széchenyi keze kondította meg...

Kuthy fejtegetései, melyeket igyekeztünk összefüggő vázlatban nyújtani, kétségkívül összegező, összefoglaló, ha tetszik filozófiai keretben mutatják be a magyar múlt és az akkori jelen egészét. Újszerű a szempont, mely a nemzeti jellem ősi eredendő tulajdonságait s ezek alakulását figyeli meg a századok kohójában. A történetfilozófiai eszmélkedés nem volt idegen a korban. Alig két évvel Kuthy előtt jelennek meg Pulszky Ferenc „Eszméi Magyarország története philosophiájához“ az Athenaeum hasábjain. De éppen a Pulszkyval való összehasonlítás csökkenti le Kuthy érdemeit. Annál igen komoly történeti tudás, pozitív adatok s világtörténeti látókör teremtenek az elmélkedés számára biztos alapot. Kuthy viszont elég hiányos ismeretre épít sokszor csak légvárakat, képzelete sokszor elragadja s ilyenkor elhamarkodva, a tényeket erőszakosan magyarázva foglalja keretbe történelmünket. A nemzeti múltnak szinte csak árnyoldalait látja s igen sötét képet fest róla.

Viszont Kuthy mentségére is hozhatunk fel néhány indokot. Gondoljuk meg először is, hogy a negyvenes évek elején még a jobbagnak is kevés igazi ismerete volt a magyar múltról. Inkább csak az alkotmányos alapítványok voltak ismeretesek s a királyok köré szótt véres anekdoták. Pulszky maga írja, hogy akkoriban magyar nyelven az egyetlen olvasható történelmi mű a Péczeli Históriaja volt. Viszont ez az a kor, midőn a nemzet költői semmi örömet nem találnak a honi múltban s semmi reményt a jövőben: „Hanyatló szép hazám, miattad vérzem én!“ sóhajt fel Bajza József. Kölcsey már látja látnoki szemmel az időt, midőn „más hon áll a négy folyam partjára, más szózat és más keblű nép.... De a reformkor haladni vágyó nemzedéke tudatosan is szakít a magyar múlt dicsőítésével, hogy szakíthasson a rendi nacionalizmus múltnéző tétlenségével. Gondoljunk elsősorban magára Széchenyire, ki Gyulai Pál szavai szerint egyenesen „meggyalázta.. a nemzeti múltat, ő a Hítel első lapjain világosan hirdeti más nemzetek példáját s dicső múltját sorolván fel: „A mi hazánkban ily nagyság, melyet siratni lehetne, még nem volt. S hála az egeknek, hogy nem volt! mert így még lehet! S örvendjünk, hogy régebben még nem éltünk s még előttünk napjaink!.. ő hallani sem akar dicső eleinkről, kik mellé szerinte kutyákat kellene temetni, mert a nemzeti élet önállóságát nem bírták megőrizni. A reformkor így szinte nietzschei értelemben a jelen legjobb erőiből s legszentebb törekvéseiből szuverén módra formálja múltja képét: múltunkkal nincs mit dicsekednünk, jelenünk kicsiny, csak jövőnk lehet még nagy. Reformáljuk meg hazánkat hát teljes erővel! S végül ne feledjük azt sem, hogy Kuthynak is határozott céljai voltak a magyar múlt és jelen ilyen bemutatásával. Bizonyíték ez neki arra, hogy a státuséletben a szívnek nem szabad uralkodni. „Az Úr angyala mondá Lóth nejének: ne forduljon vissza hagyott városára. De mi építő nemzedék, tekintsünk múltunkra és ha, mint égő Gomora, tűzvészt pirt vet ránk az élőkör, tanuljuk meg üszköt nem szórni alkotandó házunk alapkövei közt, mert füstté leend a végerő szorgalma, ha művébe gyuladás elemét vegyíteni.“

Kuthy életrajzírói szerint túlságosan kényelmes volt alapos előtanulmányokra. Viszont azért mégsem volt egészen ismeretek nélkül tárgyát illetően s éppen merész röptű fantáziájának, melyet így a túlsók részlet nem kötött, köszönjük ezt a véres és szomorú víziót nemzeti múltunkról, mely először látja s mutatja nemzeti jellem és történeti sors végzetes egybe-

fonódását. S ez egymagában is menti hibáit és fogyatékoságait! Nem öncélú vizsgálat az övé, nem tudomány. Az élet maga keres itt feleletet egy izgató, nagy kérdésre milyen legyen a reform, hogy megfeleljen a nemzeti jellemnek, vagyis hogy jó legyen?

A könyv utolsó soraiban ígért új mű, mely e kérdésre volt feleletet adandó, sohasem jelent meg. Valószínűleg nem is lett volna sok értelme annak, hogy elkészüljön. Kuthy azonban nem fordított hátat egyszersmind a nemzeti jellem tanulmányozásának is. „Népfilosóphiánk láncát“ ugyan nem kutatta tovább történeteinkben s törvényeinkben, mint erre könyve egy helyén ígéretet tett, de talán még jobbat cselekedett ennél. A „Polgári szózat“ a politikai nemzet bélyegeit nyomozta, a „Hazai rejtelmek“ két hatalmas kötete néhány évvel később pedig az igazi hazai rejtelemre, a magyar nép életére terelik a figyelmet. Itt érvényesül Kuthy részletmegfigyelő tehetsége, éles látása. A Hortobágy s Debrecen színes, sáros-poros képein az élmény hamvát érezzük, a csikós, gulyás, halász és betyár jellemrajzai pedig úttörőek irodalmunkban. A fajára büszke magyar szólal meg a költőben, midőn felkiált: „E nép jó és férfias. Gazdag romlatlan tárgya, eleme a civilizációnak, melyből hasznosabb, gyümölcsözőbb ivadékot idézhet elő törvény és jogérdek, mint a nyugoti elsatnyult vérből.“

A magyarságnak e kétoldali jellemzése, a közjellem rajza a „Polgári szózat“-ban és a népjellem rajza a „Hazai rejtelmekében, szerencsésen egészítik ki egymást s alkotójuknak a magyar önismeret bűvárai között előkelő helyet biztosítanak minden időkre, míg csak magyar él.

NÉMEDI LAJOS